

Interview met Jan Meerman

Kweken en zweten

Zowel in binnen- als in buitenland wordt om zijn adviezen gevraagd; Jan Meerman is van beroep vlinderdeskundige. In de zonovergoten tuin van de Vlinderstichting praten we over kweken, zijn toekomstige functie in Belize en het Pijlstaandonderzoek.

Adrie Otte

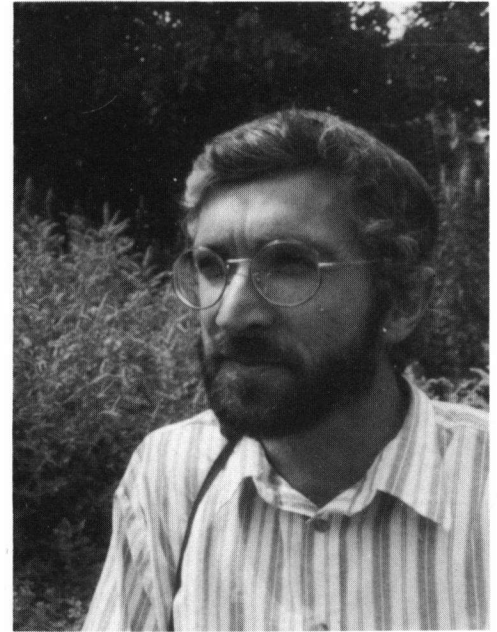
Velen kennen Jan van de artikelenserie 'Vlinders kweken'. Achter vlinders aanhouden is niets voor hem. Hij kweekt ze liever. 'Het zien van de hele cyclus boeit mij. Een vlinder is niet alleen een vlinder, maar er zit meer aan vast. Hij is eerst ei, rups en pop geweest, die alle hun eigen schoonheid hebben. Van een heleboel vlinders vind ik de rupsen veel interessanter en mooier dan het imago. Een heleboel beesten heb ik alleen gekweekt om ook eens het rupsstadium te zien. 'De hele cyclus is wel in de natuur te bestuderen, maar dat is een stuk moeilijker. Zelfs van veel Europese rupsen is nauwelijks bekend hoe ze eruit zien, omdat de vlinderaars alleen bezig zijn geweest met de vlinder. De kweker kan dus op dat gebied veel bijdragen.'

Hoe kom jij aan je materiaal? Vang je in de vrije natuur?

'Soms is het heel simpel: als ik een vlinder zie vliegen die ik wil kweken en zij vliegt in mijn tuin, dan vang ik haar met mijn net en laat haar eieren leggen. Heel vaak, bij zeldzamer materiaal, kom je eraan door ruil met andere liefhebbers. Dat is meestal van buitenlandse kwekers die al jaren een kweek hebben.

Je moet bij langdurig kweken wel oppassen voor inteelt.

'Ja, inteelt is een spook dat de kweker bedreigt. Dat komt vaak omdat veel kwekers met te weinig materiaal kweken. Zelf heb ik dat ook veel gedaan. Als je één vrouwtje aan

het leggen hebt, ga je met die eieren door. Dat betekent wel, dat je genetische spreiding heel gering is. Eigenlijk moet je een kweekstam op z'n minst met twaalf beesten beginnen en van al die twaalf beesten nakomelingen selekteren. Dan hou je er variatie in. Ik ken mensen, vooral in Duitsland, die sommige soorten al jaren, soms meer dan tien jaar, helemaal onafhankelijk van de vrije natuur houden. Dat gaat zonder problemen, zonder dat daar duidelijk sprake is van inteelt. Maar ga je dan terugkijken, dan blijkt dat de kweek altijd met een vrij grote basis is begonnen. Als je steeds maar met twee of drie vrouwtjes doorkweekt gaat het na een paar generaties fout.'

Krijg je ook mutaties of andere rassen?

'Ja, natuurlijk. Zoals de Koolwitjes die jullie hier kweken. Dat is de stam van Brian en Gardener uit Engeland: een laboratoriumstam die al zo lang wordt gekweekt, dat hij is veranderd. Ik heb deze stam ooit eens fysiologisch vergeleken met wilde Koolwitjes en die beesten bleken anders te reageren dan de gekweekte soortgenoten. Je zou het bijna een apart ras kunnen gaan noemen.

'Je merkt de verschillen als je een wild Koolwitje in een kooi zet: zij gedragen zich daar onaangepast. Ze vliegen tegen de wanden aan, ze willen niet eten en ze willen geen eieren leggen. De beesten van de Brian en Gardener-stam gedragen zich wel goed. Dat is al een verandering.

'Er schuilt wel een gevaar in. Als je beesten gaat kweken voor het loslaten, dan moet je erg oppassen dat ze niet veranderd zijn. Ik stel me voor: je gaat Grote vuurvlinders kweken om ergens uit te zetten. Je vangt er vijftig. Daar zit één vrouwtje bij dat zich zo aanpast aan de omstandigheden dat ze zich voortplant. De rest is zo wild, dat komt er niet aan

Als vlinderkweker moet je ook een halve botanicus zijn

toe. Met dat ene vrouwtje ga je door en door en zo krijg je een gekultiveerde stam. Die stam is niet meer honderd procent vergelijkbaar met de wilde variatie. Als je zo'n beest loslaat loop je het risico dat hij het niet overleeft.'

Heb je nooit moeite om de juiste voedselplant te vinden voor een rups die je kweekt?

'Dat heb je als je een rups vindt die niet op een plant zit; als je door het bos loopt en er zit er één op je kleren. Als je de rups herkent kun je wel nagaan van welke plant hij zal komen. Gewoon wat proberen is de enige oplossing.'

En als je buitenlandse soorten krijgt?

'Dan raak je in veel grotere problemen. Zelfs al weet je de voedselplant, dan moet je die nog maar in handen zien te krijgen. Dat is bij mij uitgroeid tot een tweede onderdeel van de hobby: het in handen zien te krijgen van voedselplanten. Het is me al meermalen overkomen, dat ik na jaren eindelijk de langgezochte plant in handen kreeg, maar dat ik er een half jaar later achter kwam dat de rups ook gewoon wilg eet!

'Je moet eigenlijk naast de kweek van vlinders ook een plantenkweek opzetten. Als vlinderkweker moet je een halve botanicus zijn. Dat is een extra aantrekkelijke kant van de hobby.'

Vanaf het prille begin is Jan bij de Vlinderstichting betrokken geweest. Nu gaat hij ons verlaten om in Belize (dat ligt in Mid-

den-Amerika) het Shipstern Reserve te gaan beheren. Behalve beheren gaat Jan natuurlijk ook kweken. En zweten.

Afgelopen winter was hij er al voor een oriënterend bezoek. Toen is hij samen met anderen begonnen met een vlinderkweek. Deze kweek levert poppen aan de vele Engelse *butterfly houses*: zo wordt vangen uit het wild voorkomen. De opbrengst wordt gebruikt voor het beheer van het gebied. 'De meeste butterfly farms krijgen tegenwoordig geen levend materiaal uit het wild meer. Tot voor een paar jaar werden zij wel voorzien van uit het wild gevangen levend materiaal. Vooral in zuidoost Azië ging men erop uit om vlinders te vangen en per ijlboe naar Engeland te versturen. Dat was heel vervelend vanwege het dierenleed dat ermee gepaard ging. De vlinder zat toch een paar dagen in een papillot. De praktijk was, dat zestig procent het niet overleefde. De laatste jaren worden steeds meer kwekerijen opgezet die poppen opsturen. Poppen zijn veel gemakkelijker te versturen, de vlinder merkt er niets van en je bent niet meer afhankelijk van wat je in het wild vangt.'

Waarom wordt er niet in Engeland zelf gekweekt?

'Dat is puur een kostenkwestie. Veel beesten kun je in een gematigd klimaat best kweken. Als je het op grote schaal wilt doen, kom je toch in problemen. Je krijgt problemen met ziektes, verversing van je genetisch materiaal en je voedselvoorziening. Het kost te veel om steeds voedselplanten te moeten kopen of te kweken. Je hebt dan toch wel een kas nodig. Voor de meeste beesten is het verreweg het goedkoopst om ze ter plekke te kweken, waar de voedselplant gewoon in de tuin groeit of gekweekt kan worden. De arbeidskosten spelen natuurlijk ook een rol.

'Wat ook meespeelt is, dat de vlinderhuizen zoveel mogelijk vormen en kleuren willen laten zien. Je kunt hier echter maar een klein aantal soorten met hun voedselplanten kweken. De keus is in de landen van herkomst natuurlijk veel groter.'

Hoeveel soorten ga je in Belize kweken?

'Dat weet ik nog niet. Toen ik er afgelopen winter was, werd er een tiental soorten op regelmatig basis gekweekt. Ik heb een inventa-

risatie gemaakt van wat er in het bos zat. In drie maanden tijd kwam ik op 128 soorten. Ik schat dat er zo'n 200 soorten zullen voorkomen. Daarvan zullen zo'n veertig à vijftig soorten potentieel gekweekt kunnen worden. Er zijn bijvoorbeeld veel soorten die in boomkruinen leven, wat vaak zulke wilde vliegers zijn dat zij zich zelfs in een heel grote vlinderkas niet zullen handhaven. Het heeft dan geen zin om die te gaan kweken.'

Veel soorten zijn natuurlijk nog nooit onderzocht. Hoe kom je aan de juiste voedselplanten?

'Dan komt het weer op je *Fingerspitzengefühl* aan. Je moet die plant zelf weten te vin-

Zo'n vlinder kan er dagen over doen, ik niet

den. Een hoop geluk is onontbeerlijk. Je moet zoeken en hopen dat je er toevallig tegenaan loopt. En zelfs al weet je dan welke voedselplant je nodig hebt, ben je nog niet noodzakelijkerwijs uit de brand. De diversiteit van plantesoorten is daar zo groot, dat het soms heel moeilijk is om één exemplaar te vinden. Die vlinder kan er rustig dagen over doen, maar ik niet. Als je de plant dan gevonden hebt, kun je het best wachten tot hij zaad zet of je neemt stekken en je kweekt verder.'

Als je de planten erbij kweekt, leg je je wel op een aantal vlindersoorten vast.

'Ja. In het begin is het veel uitproberen. Er zullen altijd wel nieuwe soorten bij blijven komen omdat je toevallig iets nieuws in handen krijgt of omdat je iets wilt uitproberen. Maar ik denk dat na een aantal jaren een zekere stabilisatie zal optreden. Je beperkt je tot de successoorten en dat zullen er uiteindelijk misschien zo'n twintig tot vijftientwintig zijn.'

Waarom zitten in de Engelse vlinderhuizen tropische soorten en geen inheemse soorten, die toch ook heel mooi zijn?

'Een kas is moeilijker gevuld te houden met inheemse soorten. De meeste hebben jaarcycli van één of twee generaties die je niet zo

gemakkelijk kunt doorbreken. Als je een soort het hele jaar door wilt hebben moet je bovendien de voedselplanten door gaan kweken in dure kassen. Jullie weten het zelf: zelfs de Dagpauwoog heeft in Nederland maar één generatie. Je moet kunsten uithalen om deze soort door te kunnen kweken.'

Is er in de tropen dan geen sprake van generaties?

'Nou, eh, in feite is er onvoorstelbaar weinig van bekend. Ik heb wel gezien dat er een duidelijke seizoensvoorkeur voor de natte tijd is. Het is niet bekend of de vlinders zich het hele jaar door voortplanten of dat ze ook een soort rustpauze kennen als ei, rups of pop. Het is natuurlijk heel interessant om dat uit te gaan zoeken.

'Het is ook niet bekend waar dan zo'n eventuele rustpauze door veroorzaakt wordt. In Nederland is het de daglengte waar veel rupsen op reageren. Temperatuur is ook een duidelijke faktor. Beide parameters spelen in de tropen natuurlijk geen rol. De luchtvochtigheid is daar wel een punt, maar hoe dat dan precies werkt... Daglengte is in een laboratoriumsituatie gemakkelijk na te bootsen, maar niemand heeft dat ooit met luchtvochtigheid geprobeerd.

'Ik heb zelf een keer zoiets gehad met een page uit Arabië. Ik had een mooi aantal poppen gekweekt, maar ze kwamen niet tegelijk uit. Zo nu en dan kwam er eens eentje uit, maar nooit twee tegelijk, dus ik kon niet verder kweken. Dat vond in natuurlijk heel vervelend: ik hield steeds minder over en kon niet doorkweken. Totdat ik een noodgreep uithaalde door de poppen in een glazen cylinder te stoppen, de cylinder warm weg te zetten en de zaak flink vochtig te houden. Dat doe ik eigenlijk nooit graag, want een hoge luchtvochtigheid bevordert ziektes, dus ik heb geleerd daar voorzichtig mee te zijn. Binnen een maand was alles vrijwel tegelijkertijd uitgekomen. Warmte en een hoge luchtvochtigheid was voor die soort blijkbaar een teken om massaal uit te komen. Er is geen boekje waarin je dat kunt vinden, je moet het zelf uitvinden.'

Ga je nog nieuwe soorten ontdekken?

'Ik denk het niet. Midden Amerika is op zich redelijk doorvorst. Daar hoeft je op vlinderge-

bied weinig te verwachten. Misschien zal ik soorten ontdekken waarvan men niet wist dat zij in Belize voorkomen. De meeste kans op nieuwe soorten heb je in afwijkende gebieden: geïsoleerde eilanden, bergtoppen en dergelijke. Het gebied waar ik heen ga is deel van een groter geheel, dus de kans dat ik daar iets unieks vind is niet zo groot.'

Is er wel behoefte aan om alles over nachtvlinders te weten?

Jarenlang kon u uw pijlstaartwaarnemingen naar Meerman opsturen; hij zette ze op een rij, speurend naar verspreidingspatronen. Ecologisch onderzoek is nooit van de grond gekomen. Dat is jammer, want de ecologie van nachtvlinders is nog weinig onderzocht. Meerman denkt dat goed ecologisch onderzoek naar nachtvlinders zeer moeilijk en wellicht overbodig is.

'Dagvlinders kun je in het terrein gaan observeren. Van nachtvlinders zie je alleen dat het beest op de lamp afkomt. Je kunt wel wat conclusies trekken doordat je sommige beesten alleen in een bepaald soort terrein tegenkomt, maar het meer fijngevoelige onderzoek is achterwege gebleven.'

Hoe zou je dat dan aan moeten pakken?

'Ik weet het, het is heel moeilijk. Net als bij dagvlinders stelt de vlinder andere eisen dan de rups. Je ziet vaak dat de vlinder in andere gebieden leeft dan de rups. De vlinder komt alleen in het leefgebied van de rups om eieren af te zetten. Als je nachtvlinders vangt weet je nooit of het een toevallige voorbijganger is of dat hij van plan was eieren af te gaan zetten.

'Het zou veel tijd kosten om dat uit te zoeken en ik weet niet of dat het wel waard is. Is er wel behoefte aan om dat te weten? Als iets gemakkelijker uit te zoeken is, is het ook gemakkelijker toepasbaar. Stel nou dat je duizend manuren investeert om de ecologie van

de Populierepijlstaart te onderzoeken. Daar kun je misschien wel wat mee, maar met diezelfde duizend manuren kun je wellicht tien dagvlindersoorten onderzoeken. Dat kun je beter doen, want dan kun je beheersmaatregelen opstellen omdat je meer weet. Je gebruikt de dagvlinders als indicator voor het hele ecosysteem.'

Stellen nachtvlinders dan niet heel andere eisen dan dagvlinders?

'Nee. Ik heb wel de indruk dat veel nachtvlinders minder klimaatgevoelig zijn. Daar moet ik ook voorzichtig mee zijn, want van de pijlstaarten heb ik de indruk dat de Wolfsmelkpijlstaart en de Glasvleugelpijlstaart als gevolg van verslechterende zomers verdwenen dan wel sterk achteruitgegaan zijn. Je hebt altijd periodes met mooie en slechte zomers. Als de biotopen in takt zijn kan een soort wel een dreun krijgen, maar als de biotopen achteruit lopen en zo'n soort krijgt dan een klap door het weer, dan kan hij zich vaak niet meer herstellen. Hij is dan wel door het weer verdwenen, maar kan niet terug komen door menselijke fouten.

'Helaas zijn de biotoopeisen van nachtvlinders niet bekend. Vele mensen hebben keurig soortenlijsten van nachtvlinders bijgehouden, maar de oorzaken van achteruitgang zijn niet onderzocht. Als je in uitstervingspercentages gaat kijken, net zoals jullie die voor de dagvlinders hebben, dan kom je denk ik aan hetzelfde percentage als bij dagvlinders. Alleen is dat onbekend. En bovendien: wie mist ze? 'Ik hoop dat iemand het pijlstaartonderzoek wil overnemen. Die persoon moet wel erg goed gemotiveerd zijn; ik heb meermalen verzocht: 'Waar ben ik aan begonnen.' Bedenk je twee keer voor je het doet!'

Heb je nog een wijs woord voordat je ons gaat verlaten?

'Als je iets weet moet je het ook doorgeven. Dat zou ik als boodschap willen uitdragen aan alle vlinderliefhebbers. Hou kennis niet voor jezelf als je denkt dat het belangrijk is of als anderen het belangrijk vinden. Ik heb al zoveel informatie verloren zien gaan, gewoon omdat het nooit is opgeschreven. Ik vind dit erg belangrijk.'

